

**Bijlage 5, Presentatie Prof. Dr. C. van Woerkum,
Wageningen UR**

**‘Gezelschapsdieren: zijn wij het goede gezelschap voor
dieren?’**

Presentatie Prof. Dr. C. van Woerkum

Inleiding

Er is een groeiende bekommernis over gezelschapsdieren. Daarom zijn we hier bij elkaar. Nederlanders houden dieren die niet gehouden mogen worden, die niet passen in hun flatje, die ze niet goed verzorgen, waarvan ze soms niet weten hoe we ze zouden moeten verzorgen, die ze lichtvaardig gekocht hebben, maar die in de praktijk meer zorg kosten dan ze er voor over hebben, en gaat u maar door. Hier is dus van alles mis. De vraag die ik me wil stellen is: wat doen we daar aan? En meer speciaal: wat doet de overheid daar aan?

De overheid heeft een taak voor al die wezens, die kunnen blaffen, fluiten en miauwen, maar die niet goed kunnen uitleggen wat er met hen aan de hand is. Deze taak is door de overheid ook erkend. Er is een lange traditie op dit punt. Maar tevreden is niet iedereen.

Dat komt door twee zaken. Op de eerste plaats gaat de praktijk harder dan het beleid. Wie had gedacht dat de vraag naar exotische dieren zo uit de hand zou lopen? Ook de schaal waarop we gezelschapsdieren in huis gehaald hebben, is ongekend. Het is een enorm fenomeen geworden. Een substantieel deel van de supermarkt is ingericht, niet voor de koper zelf, maar voor diens compagnon, het gezelschapsdier.

Op de tweede plaats zijn we veel gevoeliger geworden voor het welzijn van dieren. Dit is een brede culturele trend. Het is bekend: als het gaat om ernstig leed komen onze naaste verwanten het dichtst bij ons in onze 'circles of concern'. Daarna komen vrienden, burens misschien. Maar daarna, en vòòr menige goede kennis, onze kat of hond. Daar voelen we ons innig mee verbonden, die is een stuk van onszelf. Is die ziek, dan zijn we persoonlijk geraakt. We besteden soms heel wat geld om onze huisvriend weer op gezonde poten te krijgen. Er wordt zelfs gesproken over verzekeringen voor medische verzorging.

Ik zag eens aan de rand van een grasveldje in Engeland, meer speciaal in Henley on Thames, een kleine zerk. Ik dacht dat het zou gaan om een kind wat hier door een noodlottig incident om het leven was gekomen. Maar op deze zerk stond de tekst, ik citeer: Here used to play our beloved Bobby. Het ging om een hond.

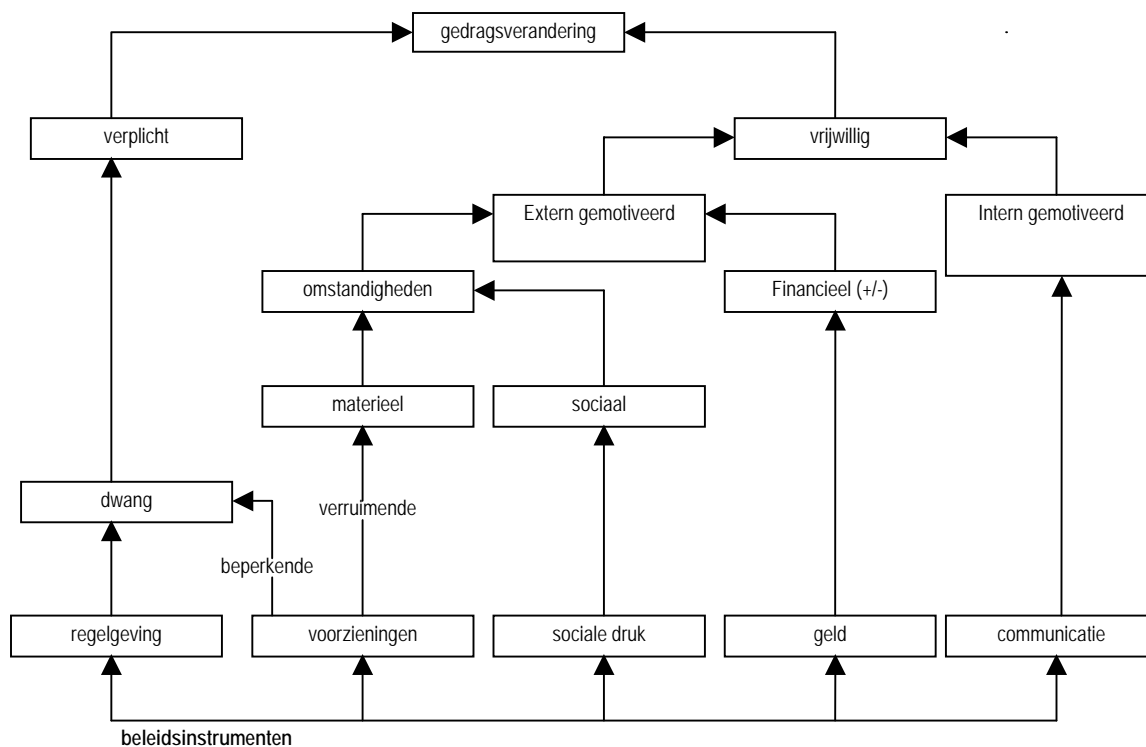
Die gevoeligheid voor dieren en hun welzijn kunnen we vanuit allerlei disciplines trachten te begrijpen. Er valt veel over te zeggen. Het is een sociaal feit die aandacht voor dieren, maar er zit een duidelijke morele dimensie bij. Dieren verdienen - om henzelf - respect.

Maar hoe pakken we dit nu bestuurlijk aan. Ik wil eerst kijken wat de overheid zou *kunnen* doen. Wat zijn de 'tools of government' die in principe in aanmerking komen?

Daarna wil ik ingaan op de betekenis van communicatie in dit proces. Ik zeg niet dat je het met communicatie moet oplossen, maar ik kan al vast wel verklappen dat het zonder communicatie niet lukt. En daarvoor moeten we de ontvanger van die communicatie, vanuit het dier gezien, 'de gezelschapsmens', in kaart brengen. Wat betekent een dier voor mensen? Ik wil aantonen dat dit heel verschillende dingen kunnen zijn, die dus ook om een verschillende benadering vragen. Evenals het bordje 'verboden voor paarden' niet voor de paarden zelf bedoeld is, maar voor de berijder, moeten we ook hier naar de mens achter het dier kijken en hoe die met het dier bezig is, vanuit welk motief.

De instrumenten van beleid

De overheid heeft een aantal instrumenten ter beschikking. Ik geef het schema dat ik daarvoor ooit heb bedacht.

In het schema staan onderin de instrumenten. Het meeste zal herkenbaar zijn. Groepsdruk misschien wat minder, al wisten ze er in het China van Mao wel weg mee. Ik denk hier aan pogingen om bijvoorbeeld binnen de sector van dierspecialzaken tot een interne afspraak te komen van wat kan en wat niet, en om onderling corrigerend op te treden als dit nodig is. Voor het gemak laat ik dit instrument hier buiten beschouwing.

Communicatie komt er dubbel in voor. Het kan op zichzelf gewenst gedrag realiseren, in bepaalde condities tenminste, en het kan de andere instrumenten ondersteunen, door er informatie over geven, acceptatie te bevorderen, gewenste voorzieningen, zoals medische voorzieningen, te promoten en dergelijke.

Laten we ze eens beter bekijken. Eerst de regels, dwang dus. Met regels kan heel veel geregeld worden, maar veel ook niet. Wie de literatuur uit de rechtswetenschap bestudeerd, dat heb ik ooit wel eens gedaan, krijgt een wat teleurstellend gevoel. Jammer, maar 'regels' is niet 'geregeld'. Ook als je naar beleidsevaluaties kijkt naar wat regels nu feitelijk gerealiseerd hebben, wordt je niet altijd blij. Vooral niet als regels iets moeten realiseren wat er nog lang niet is, een ander gedrag, een andere mentaliteit. Kijk naar afvalgedrag.

Het probleem zit in het gebrek aan acceptatie. Veel mensen zien niet in dat het in sommige gevallen om een ernstig probleem gaat. Een zieke zwerfhond of een dier wat zijn natuurlijk gedrag niet kan ontplooiën. Daar is niet iedereen ondersteboven van. Anderen vinden dat de overheid op zo'n gebied niets te zoeken heeft. 'Dit maken we zelf wel uit.' Het raakt hun gevoel van autonomie.

Maar de meeste problemen ontstaan toch als we naar concrete maatregelen kijken. Nogal wat mensen vinden die niet effectief, zoals boeren bestrijden dat een varken in een grote stal beter uit is. Ze gaan toch dicht bij elkaar liggen. Er zijn er ook die het realistische karakter van zo'n maatregel betwisten. Het verbod op het fokken van bepaalde uit hun verband gerukte honden vinden ze onwettelijk. Immers, hoe kunnen zij als gespecialiseerd fokker anders aan de kost komen? Tenslotte is er het gevoel van oneerlijkheid. Waarom worden wij wel getroffen, en zij niet? Er is altijd wel een groep te vinden die dan evengoed het haasje zou moeten zijn. Zo zijn er in de ogen van sommige 'gedupeerde' liefhebbers heel wat gevaarlijkere honden dan een pitbull. Acceptatieproblemen genoeg dus. Maar regels zijn geen regels zonder sancties. Laten we die dissidenten opsporen en beboeten.

Juist hier zit een groot probleem. Het monitoren van ongewenst gedrag is per definitie moeilijk als het gaat om alles wat binnenshuis plaatsvindt. Het probleem lijkt in meerdere opzichten op het probleem van kindermishandeling (vergeef me de vergelijking). Daar zijn heldere wetten over.

Maar we weten maar al te goed dat we het probleem maar zeer ten dele met die wetten kunnen reduceren.

Als veel mensen op allerlei momenten en op vele plaatsen en frequent deviant gedrag vertonen dat niet goed zichtbaar is, wordt regelgeving lastig. Of beter gezegd: dan kun je wel regels maken maar die veranderen niets. Natuurlijk, wat je adequaat kunt regelen, moet je niet nalaten, zeker niet. Maar het probleem van verwaarlozing en mishandeling van dieren *oplossen*, dat gaat - net als bij kinderen - zo niet.

Dit soort niet te sanctioneren regels zijn eigenlijk geen regels maar boodschappen. Ze zeggen: dit zou er moeten gebeuren, dit hebben we samen afgesproken. Burgers die met onrecht in aanraking komen en oprecht protesteren, kunnen er naar verwijzen. Dat is een goede zaak, zeer zeker. Minder goed is dat zo'n nogal krachteloze regel het hele idee van effectieve regelgeving ondergraaft. Teveel softe regels is niet goed voor de rechtstaat.

Laten we wat verder kijken. Voorzieningen. Welke voorzieningen kan een overheid bedenken? Ze kunnen opvanginstanties, zoals dierenasiels, subsidiëren. Ze kunnen het screenen ondersteunen wat er aan dieren het land inkomt. Ze kunnen dierenambulances in het leven roepen of diensten die op een humane manier het overschot aan verwilderde katten tegengaan. Dit zijn allemaal nuttige zaken, die aandacht verdienen. Ze hebben ook een grote symbolische, communicatieve betekenis, net als de regels trouwens. We vinden het kennelijk een serieus probleem en dus investeren we erin. Dit kan het algemene besef, dat dit een echt thema is, versterken.

Het financiële kader dan. Hondenbelasting, eventueel uit te breiden tot andere dieren. Het kan wel, maar levert niet altijd op wat je wilt. Veel mensen zijn rijk genoeg om zich vele dieren te permitteren. Verhoog je die belasting dan tref je ook mensen met weinig inkomen. Met open grenzen valt er ook in Nederland alleen niet alles te regelen aan wat je zou willen.

Laat ik snel doorgaan naar het instrument waarmee ik het meest vertrouwd ben, wat bepaald niet wil zeggen dat ik daar alle heil van verwacht. Maar communicatie kan toch moeilijk gemist worden, als een manier om mensen vrijwillig op het goede pad te krijgen en de werkzaamheid van de andere instrumenten te vergroten. Of zelfs *dat* die instrumenten er komen, want dit gebeurt alleen als de politiek dit wil, en die reageert op signalen uit de maatschappij. Die moeten dan wel voldoende sterk zijn.

Langs het hele proces van aankoop, verzorging en medische begeleiding van een dier, totdat het een liefst natuurlijke dood sterft, zou flankerende communicatie moeten komen zodat mensen in hun beslissingen en gedrag tot het goede neigen.

We kunnen dan denken aan drie modaliteiten. Op kritische punten moeten we gaan zenden, boodschappen uitsturen die mensen aan het denken zetten, hen tot adequaat gedrag aanzetten, hen begeleiden in de zorg voor dieren. Dit zijn beïnvloedende en informatieve campagnes, die mits goed voorbereid en zorgvuldig uitgetest een hoop dierenleed kunnen reduceren. Niet alle, lang niet alle, dat is waar, want dit zenden vraagt om een luisterend oor, of dat oor moet luisterend gemaakt worden. Een niet gering opgave.

Maar we moeten ook voor de geïnteresseerde dierenvriend information-on-demand bieden, informatie waarmee allerlei praktische vragen oplosbaar worden. Ik pleit voor een centrale site, waar iedereen terecht kan. Een voor een campagne dat iedereen weet dat die site bestaat.

Tenslotte moet er interactief wat kunnen gebeuren. Er moet over brandende kwesties een gesprek mogelijk zijn, per telefoon of e-mail. Mensen moeten kunnen overleggen. Ook hier valt m.i. nog wel wat te verdienen. En ook hier moet het aanspreekpunt bekend gemaakt worden.

Natuurlijk moet de overheid dit niet allemaal alleen doen maar in coproductie met stakeholders, zoals de Dierenbescherming, de handel en dierenwinkels, organisaties van houders van bepaalde soorten, scholen, de diergeneeskunde en de dierenartsen. De verantwoordelijkheden moeten op elkaar worden afgestemd. Dit vraagt om een platform waarop dit geregeld wordt. De overheid moet zo'n platform actief faciliteren.

We komen nu op een kardinaal punt. Het gaat om het concept 'gezelschapsdieren'. Dat is een fraai unificerend woord dat een categorie dieren bijeen brengt. Voor regelgevend beleid heb je zo'n verzamelwoord nodig. Wetten gelden voor iedereen en op dezelfde manier. Wetten maken kunstmatig één. Vanuit wetgeving kom je op zo'n term. Maar in de echte wereld praten mensen niet over gezelschapsdieren. Ik vraag niet aan een vriend of hij nog gezelschapsdieren heeft. In de communicatie past niet zo'n unificerend woord als gezelschapsdieren. Dan denkt je veel meer aan divergentie, aan verschil. Dat is een heel andere oriëntatie.

Afstemming op de liefhebber

Om de communicatie effectief te maken, moeten we een beter inzicht krijgen in de heel diverse wereld van de zogenaamde liefhebber. Waarom heeft die het dier zo lief? Laat ik hypothetisch wat motieven noemen. Ik beperk me – wederom gemakshalve – tot de hond.

Veiligheid

Voor sommige liefhebbers is een hond een mobiele alarminstallatie, die ook nog kan optreden ook. Dan is die hond een verlengstuk van het ijzeren hek, wat in onze onveilige wereld volgens velen niet meer volstaat. Andere zien hem als een bodyguard, waardoor ze een wandeling durven te maken op plekken die ze anders niet durfden te betreden. Dit is een heel speciaal motief. Er kan veel zorg mee gepaard gaan, de animale bodyguard moet er wel tiptop uitzien, maar dit hoeft niet. De ouderwetse kettinghond, die alleen mocht blaffen en bijten, is niet ver weg. Je kunt je afvragen of dieren wel altijd goed in deze rol passen en hoe ze dan behandeld, afgericht worden. Daar zou je wel wat over kunnen zeggen.

Passend in de huisstijl

Dieren worden soms ook aangeschaft, en trouwens ook gefokt, vanwege hun uiterlijk. Ze moeten voor de bezitter iets exclusiefs uitstralen, zoals de rest van het interieur. Je kunt zo je bijzondere smaak tonen, soms ook: hoeveel geld je hebt. Zoals je bij auto's een selecte, dure klasse hebt, zo heb je die bij dieren ook. Ze tonen je speciale gevoel voor het bijzondere. Hoe voelt het dier zich in *deze* rol? Het dier wordt instrumentaal gebruikt als stijl-object. Mogelijk wordt het wel goed verzorgd. Maar het blijft een middel. Er is geen onvoorwaardelijke acceptatie van of respect voor het dier als dier.

Het dier als beheersingsproject

Een aantal bezitters van dieren, vooral hondenliefhebbers, zien dit dier als een project dat moet leiden tot een zo groot mogelijke beheersing. Wat je in een circus terugvindt als kunstvorm, als het zo genoemd mag worden, daar valt ook wel iets over te zeggen. Ten dele is die dressuur functioneel. Een hond moet niet constant aan het touw trekken. Maar het gaat ook om allerlei ander gedrag en het gaat vaak toch redelijk ver. Wat bij hun kinderen niet gelukt is, wordt via de hond wél gerealiseerd: men is 'in control'. Deze dieren betekenen veel voor hun baas en bevredigen een sterk gevoel. Hebben ze het daarom slecht? Ik durf dit niet te zeggen, maar zie hier toch de aanzet tot een weinig diervriendelijke houding omdat lang niet alle eisen, aan het dier gesteld, bij de natuur van dat dier passen.

Het dier als onvoorwaardelijke kameraad

Sommige liefhebbers zien in hun hond iets wat ze bij mensen missen. De hond is een onvoorwaardelijke vriend, die niet zeurt en eisen stelt. Zonder dat hij de eigenaar eeuwige trouw heeft beloofd, is hij er wel steeds, met dezelfde positieve, geheel voorspelbare reacties. Het is de vraag of hier vanuit het dier gezien iets tegenin te brengen valt. Ze worden als gezinsleden behandeld, ze horen er helemaal bij. Cynici zeggen dat het hier bij de mens om Ersatzbefriedigung gaat en dat de hier opgewekte liefde beter naar een ander mens kon gaan. Maar komt het dier tekort? Ik kan het niet bedenken. Ik weet het gewoon niet. Communicatief gezien, wordt deze relatie natuurlijk in de reclame, ook voor niet-dierproducten, vaak benut. Het is een mooi beeld: mens en dier als vrienden tesaam.

Het dier als bron van verbazing en vermaak

Sommige liefhebbers hebben een dier omdat dit hen versted doet staan. Het doet onverwachte, onberedeneerbare dingen, het is slim en behendig, men vermaakt zich ermee. Deze verbazing kan overigens heel serieus genomen worden. Het dier wordt dan bijna een studie-object dat allerlei vragen uitlokt. Maar soms is die oriëntatie aanmerkelijk oppervlakkiger, of dat wordt hij. Men kent de kunstjes intussen en raakt onverschillig. Dan wordt het dier overvraagd. Het is geen artiest.

Dit lijstje laat zich uitbreiden. Wat vinden we van dieren die men houdt om er wedstrijden mee te winnen, of - in de fokkerij - om er geld mee te verdienen, of omdat men ze ergens aangetroffen

heeft en uit medelijden 'opvangt' of voor de jacht. Het zijn steeds heel andere verhoudingen. Die steeds andere vragen oproepen.

Wat ik hier heel exploratief en hypothetisch wil illustreren, is dat de liefhebber vele gezichten kent en dat het communicatief buitengewoon belangrijk is om die beter te leren kennen om de specifieke liefhebber aan te kunnen spreken. Honden en katten lijken soms weinig op hun soortgenoten, maar voor de bezitters geldt dit in het kwadraat. We moeten die verschillen erkennen en begrijpen.

Conclusie

Mijn algemene conclusie is dat alleen een zeer zorgvuldige afweging van de instrumenten tot houtsnijdend beleid kan voeren. Dat communicatie daarbij te allen tijde een belangrijk middel zal zijn. Maar dat dan wel die wereld van de liefhebber beter verkend moet worden om de goede boodschap met de goede toon te ontdekken. Onze zorg om het dier moet niet verhinderen om ons juist te concentreren op de mens die dit dier om de een of de andere reden dicht bij zich wil hebben. De mens met zijn heel diverse motieven.

Het unificerende concept 'gezelschapsdieren', een echt beleidsconcept, is op dit punt misleidend. Wie verder kijkt, ziet werelden van verschil. Meer respect voor de hond, de kanarie en de goudvis. Het gaat om steeds andere redenen fout. Alleen als we dit goed weten, kunnen we de liefhebber effectief aanspreken.

Gebruikte literatuur

Bordes, E.C. de en E. Evertsen (2003). Handhaving Wetgeving Dierenwelzijn. Den Haag, SDU.

Bestebreuer, T.E.A. (1992). Want dieren zijn precies als mensen; overheidsinterventies in het dierenrijk; een bestuurskundige verkenning van het beleid ten aanzien van gezelschapsdieren. Den Haag, Nederlandse School voor Openbaar Bestuur.

Woerkum, C.M.J. van (2000). Communicatie en interactieve beleidsvorming. Alphen aan den Rijn, Samson.